

Η εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης τον Οκτώβριο του 1922

Γράφει ο Δημήτρης Α. Μαυρίδης

1) Η κατανόηση της Μικρασιατικής Καταστροφής

Η ασύλληπτης έκτασης, τρομερή Μικρασιατική Καταστροφή έχει απωθηθεί και παραμένει σήμερα ως ανοικτό τραύμα στο συλλογικό μας υποσυνείδητο. Λίγο γνωστά είναι τα δραματικά γεγονότα του Αυγούστου του 1922. Κυριολεκτικά άγνωστα παραμένουν, όμως, τα γεγονότα τα σχετικά με την εγκατάλειψη και εκκένωση της Ανατολικής Θράκης τον Οκτώβριο του 1922.

Η Ανατολική Θράκη αποτελούσε την κύρια εστία του θρακικού Ελληνισμού και ήταν προαύλιο της Κωνσταντινούπολης. Η Ανατολική Θράκη βρισκόταν υπό ελληνική διοίκηση από τον Ιούλιο του 1920 και είχε ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος από τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών. Σήμερα, η απώλεια της Ανατολικής Θράκης θεωρείται ότι συμπίπτει με τη Μικρασιατική Καταστροφή, στην πραγματικότητα όμως είναι αποτέλεσμα και επακόλουθό της. ίσως είναι καιρός να μιλήσουμε και για τη Θρακική Καταστροφή, η οποία παραμένει άγνωστη, ανεξήγητη και ουσιαστικά αδικαιολόγητη. Είναι σκόπιμο να γνωρίζουμε τις συνθήκες και τις διεργασίες κάτω από τις οποίες συνέβησαν τα γεγονότα εκείνα. Και αυτό το λέω με τη συναίσθηση ότι ανάλογες συνθήκες συνεχίζουν να υπάρχουν και σήμερα. Πρόκειται για την άνιση διπλωματία που εφαρμόζεται στις ετεροβαρείς σχέσεις μας με τους ισχυρούς προστάτες, που είμαστε υποχρεωμένοι να αναζητούμε.

Οπωσδήποτε, αν η Μικρασιατική Καταστροφή οφείλεται σε δυσμενείς αντικειμενικές συνθήκες, αυτό δεν είναι βέβαιο ότι ισχύει για την αντίστοιχη καταστροφή στη Θράκη.

Τη δραματική αυτή περίοδο της ιστορίας μας την διαχειρίστηκαν από την πλευρά μας ο ιεροφάντης της Μεγάλης Ιδέας Ελευθέριος Βενιζέλος και οι αντίπαλοι και διάδοχοί του. Απέτυχαν και οι δύο. Ο Βενιζέλος γιατί γνώριζε τις δυσμενείς αντικειμενικές συνθήκες και τις αγνόησε και οι διάδοχοί του γιατί δεν τις γνώριζαν, αλλά συνέχισαν την πολιτική του προκατόχου τους. ένα από τα αίτια και συνέπεια, βέβαια, της αποτυχίας τους ήταν το να πολεμά κατά περι-

πτώση η μισή Ελλάδα σε κάθε φάση του αγώνα, που ήταν ο κρισιμότερος της σύγχρονης ιστορίας μας.

Οι δυσμενείς συνθήκες στις οποίες αναφερθήκαμε δεν έχουν ερμηνευθεί ακόμη. Συντελούν έτσι, μαζί με άλλους παράγοντες, στο να στερούμεθα εθνικής συναίνεσης, ώστε να συνεχίζεται με κάποιες μορφές ο εθνικός διχασμός μέχρι τις μέρες μας. Η σύγχυση που συνεχίζει να επικρατεί δεν επιτρέπει στους Έλληνες να αξιολογήσουν τα γεγονότα, αλλά και να συνειδητοποιήσουν πραγματικότητες θεμελιώδεις για την ταυτότητα και την αυτογνωσία τους. Έτσι, παραμένουν άγνωστες οι πραγματικότητες της καθ' ημάς Ανατολής, ενώ δεν μπορεί να αξιολογηθεί το ότι το νέο Ελληνικό Κράτος ιδρύθηκε στις παρυφές του τότε Ελληνισμού. Ανάλογη είναι και η άγνοια που επικρατεί σχετικά με την Τουρκία και τις μακροϊστορικές συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής. Πλήρης είναι σήμερα η αδιαφορία μας σχετικά με την μετάλλαξη της Τουρκίας σε χώρα του Αιγαίου και την παράλληλη επιθυμία της να γίνει μέλος της ΕΕ, πράγμα που είναι αναγκαίο να μελετήσουμε για να χάρουμε μια πολιτική.

Υπάρχει και η ιδεολογική μας σύγχυση. Για να μην κουράσω, θα σας δώσω ένα παράδειγμα. Η Συνθήκη των Σεβρών θεωρείται σήμερα ως εκδήλωση ιμπεριαλιστικής βουλιμίας, και έτσι είναι σε ό,τι αφορά τα συμφέροντα των τότε συμμάχων μας. Ωστόσο, μία απλή ανάλυση των δεδομένων αρκεί για να δείξει ότι η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν μια μοιρασιά στην οποία οι Ρωμιοί της πάλαι ποτέ Ελληνικής Ανατολής edικαιούντο και πήραν ένα μερίδιο. Το μερίδιο των Ρωμιών στη Συνθήκη των Σεβρών αντιστοιχούσε στο 7% των εδαφών της σημερινής Τουρκικής Δημοκρατίας, ενώ οι ίδιοι, με τους πιο συντηρητικούς υπολογισμούς αποτελούσαν το 13% του συνολικού πληθυσμού. Τελικώς βέβαια δεν έλαβαν τίποτε και έγιναν πρόσφυγες.

Ας επανέλθουμε όμως στη Θράκη του 1922 για να αφηγηθούμε μια ακόμη ιστορία καταστροφής.

2) Οι Σύμμαχοι αποφασίζουν και οι Έλληνες αποδέχονται

Η κατάρρευση του ελληνικού μετώπου στη Μικρά Ασία τον Αύγουστο του 1922 δεν άφησε μόνο τους ελληνικούς πληθυσμούς απροστάτευτους. Η Μεγάλη Βρετανία, η άτυπη και διστακτική σύμμαχος των Ελλήνων, έμεινε τότε χωρίς την προστατευτική ασπίδα του Ελληνικού Στρατού. Αφού ο Ελληνικός Στρατός στη Μικρά Ασία κά-

λυπτε τα Στενά, την Κωνσταντινούπολη και την ουδέτερη ζώνη που κατείχαν οι Σύμμαχοι στις ακτές της Προποντίδας.

Η άφιξη του Κεμάλ στη Σμύρνη, στις 31 Αυγούστου 1922, σήμανε και την εκδήλωση έντονης κρίσης μεταξύ της Τουρκίας και της Μεγάλης Βρετανίας, αλλά και μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας. Την κρίση πυροδότησε η δήλωση του Κεμάλ ότι μόνο η παραχώρηση της Ανατολικής Θράκης στην Τουρκία θα απέτρεπε τη σύγκρουσή της με τους Συμμάχους.

Μετά την απαίτηση του Κεμάλ, η Μεγάλη Βρετανία φάνηκε να σχεδιάζει την ανασυγκρότηση του Ελληνικού Στρατού. Είναι γεγονός ότι η κυβέρνηση του Λόυδ Τζώρτζ, με πρωτοστατούντα τον Ουίνστον Τσώρτσιλ, ετοιμαζόταν για πολεμική σύγκρουση με την κεμαλική Τουρκία. Αντίθετα, οι Γάλλοι τους οποίους ανησυχούσε η ελληνοαγγλική συνεργασία στην Εγγύς Ανατολή, απέσυραν τα στρατεύματά τους από το ασιατικό τμήμα της ουδέτερης ζώνης την οποία απειλούσε ο Κεμάλ.

Η Γαλλία διαχώρισε τη θέση της και υποστήριξε την απαίτηση των Τούρκων για προσάρτηση στην Τουρκία της Ανατολικής Θράκης και των Στενών, που οι Τούρκοι θα ουδετεροποιούσαν.

Ωστόσο, η διάσταση στις γνώμες των Βρετανών ιθυνόντων και η απροθυμία της αγγλικής κοινής γνώμης και των αποικιών για πολεμική εμπλοκή με τους Τούρκους, ανάγκασαν την κυβέρνηση του Λόυδ Τζώρτζ να επιδιώξει συνεννόηση με την Τουρκία, μέσω της υποταγής της στις απαιτήσεις της Γαλλίας. Το τίμημα θα ήταν η Ανατολική Θράκη, και θα το πλήρωναν οι Έλληνες, χωρίς βέβαια να ερωτηθούν. Σημαντικό ρόλο στην απόφαση εκείνη έπαιξε η αφόρητη πίεση του Γάλλου Προέδρου Πουανκαρέ. Η θετική διάθεση ορισμένων Άγγλων προς τους Έλληνες δεν ενισχύθηκε από τη μαχητικότητα, την τόλμη και την αποφασιστικότητα των Ελλήνων που, δυστυχώς, δεν υπήρξαν. Οι Έλληνες βρισκόταν κάτω από την ψυχολογία της ήττας. Άλλωστε, τις μέρες εκείνες η Ελλάδα εστερείτο ουσιαστικά διπλωματικής αντιπροσώπευσης, ενώ το καθεστώς στην Αθήνα βρισκόταν υπό κατάρρευση.

Η απόφαση των Συμμάχων για απόδοση της Ανατολικής Θράκης στην Τουρκία, οδηγούσε και στην εγκατάλειψη της Κωνσταντινούπολης, των Στενών και της ουδέτερης ζώνης. Παρά την ταπείνωση των Συμμάχων, αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το ότι ήδη είχαν ικανοποιηθεί από τα κέρδη τους. Η Μεγάλη Βρετανία στη Μεσοποταμία, το Κουρδιστάν και τα πετρέλαια της Μοσούλης. Η Γαλλία, στη

Συρία και τον Λίβανο και η Ιταλία, για την καταστροφή της Ελλάδας. Είχαν αποσπάσει την Τουρκία από την προσέγγισή της με τη Σοβιετική ένωση. Προς μεγάλη, βέβαια, απογοήτευση του Λένιν και του Τρότσκυ, οι οποίοι ιδεοληπτικά φαντάζονταν την Τουρκία ως ηγέτιδα μιας παγκόσμιας αντιαποικιακής επανάστασης. Οι Σύμμαχοι ήθελαν τώρα την Τουρκία ως βασικό κρίκο στη ζώνη απομόνωσης που συγκροτούσαν γύρω από τη νεαρή Σοβιετική ένωση. Επεδίωκαν την ενίσχυσή της για την αποφυγή της κομμουνιστικοποίησής της. Επιπλέον, είχαν επιλέξει την εθνικιστική Τουρκία ως θεματοφύλακα του Ανατολικού Ζητήματος. Η Ελλάδα δεν τους είχε πείσει ότι μπορούσε να είναι αξιόπιστος εταίρος, όπως είχαν σχεδιάσει ο Βενιζέλος και ο Λούδ Τζώρτζ. Η ελληνική στρατιωτική πανωλεθρία, ο μικρόψυχος και κοντόφθαλμος ελληνικός διχασμός, όπως και η αλαζονική επιμονή του Κωνσταντίνου να ανακτήσει το θρόνο του, ήταν τα συμπτώματα της ελληνικής αναξιοπιστίας. Η εκχώρηση της Ανατολικής Θράκης στην Τουρκία αποτελούσε την προίκα για τη στενή μελλοντική της σχέση με τους Συμμάχους.

Η απόφαση για την εκκένωση της Θράκης πάρθηκε από τους Συμμάχους στις 9.9.1922 μετά από θυελλώδεις συσκέψεις τριών ημερών στο Παρίσι, μεταξύ του Γάλλου πρωθυπουργού Πουανκαρέ και του Άγγλου υπουργού εξωτερικών Λόρδου Κώρζον. Τις μέρες εκείνες δεν υπήρχε κυβέρνηση στην αθήνα ικανή να αντιδράσει.

Ωστόσο, δύο μέρες μετά, εκδηλώθηκε στη Χίο και στη Μυτιλήνη το επαναστατικό κίνημα του Πλαστήρα και του Γονατά. Στόχος τους ήταν η ανατροπή του Κωνσταντίνου και η σωτηρία της Ανατολικής Θράκης. Το σύνθημά τους ήταν «Ελλάς - Σωτηρία». Είναι προφανές ότι ο χρόνος δεν ήταν με το μέρος των Ελλήνων, αφού οι αποφάσεις των Συμμάχων είχαν ήδη παρθεί. Άλλωστε, ο επαναστατημένος στρατός έπλευσε προς την Αττική, ενώ υπήρχε απόλυτη ανάγκη να κατευθυνθεί στη Θράκη. Είναι γνωστό όμως ότι ο Λούδ Τζώρτζ στεναχωρήθηκε γιατί οι εξελίξεις στην Ελλάδα άργησαν μερικές ημέρες. Η επαναστατική επιτροπή διόρισε τον Ελ. Βενιζέλο που βρισκόταν στο Παρίσι για να χειρισθεί την ελληνική διπλωματία στο εξωτερικό. Περίμεναν δηλαδή από τον Βενιζέλο να ανατρέψει τα τετελεσμένα που είχαν ήδη δημιουργηθεί και πίστευαν στο άστρο του.

Δυστυχώς, ο Βενιζέλος δεν ικανοποίησε τις προσδοκίες της νέας ελληνικής κυβέρνησης. Το γιατί, συζητείται μέχρι σήμερα.

Στο εύλογο ερώτημα του Λόρδου Κώρζον: *"Ποιός θα υποχρεώσει τους Έλληνες να εγκαταλείψουν την Ανατολική Θράκη;"*, απάντησαν οι ίδιοι οι Έλληνες. Η Ανατολική Θράκη εγκαταλείφθηκε εθελό-

δουλα, ώστε να μην βρεθεί η Μεγάλη Βρετανία στη δυσάρεστη θέση να συγκρουσθεί με την Τουρκία. Και αυτό παρά το ότι πολλοί πίστευαν ότι αρνούμενοι να εγκαταλείψουν την Ανατολική Θράκη τις μέρες εκείνες, οι Έλληνες δεν είχαν να χάσουν τίποτε και θα κέρδιζαν πολύτιμο χρόνο.

Στη συνομιλία του με τον Κώρζον στις 19.9.1922 ο Ελ. Βενιζέλος αρνήθηκε τη δυνατότητα αποχώρησης του Ελληνικού Στρατού από την Ανατολική Θράκη πριν από τη Διάσκεψη της Ειρήνης. Σε μια τέτοια περίπτωση δεν θα υπήρχε τίποτε προς διαπραγμάτευση. Ο Κώρζον αισθάνθηκε αμηχανία μπροστά στα επιχειρήματα του Βενιζέλου, που ήταν τα ίδια με αυτά που είχε ο ίδιος επικαλεσθεί όταν ο Πουανκαρέ του είχε ζητήσει ακριβώς το ίδιο πράγμα με αυτό που ζητούσε ο ίδιος από τον Βενιζέλο. Κατά τον Κώρζον, η νύξη της παράδοσης της Ανατολικής Θράκης στην Τουρκία, έκανε τον Βενιζέλο ανίσχυρο να διατηρήσει τη συνηθισμένη του ψυχραιμία. Ωστόσο, μετά τρεις μόνο μέρες, ο Βενιζέλος ανακοίνωσε στον Κώρζον ότι συνέστησε στην Ελληνική Κυβέρνηση να δεχθεί αμέσως την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης. Δεν είναι γνωστό το τι μεσολάβησε. Όπως και δεν είναι γνωστά όλα τα παρασκήνια των αποφάσεων, αλλά και άλλες λεπτομέρειες, όπως π.χ. η μη ανταπόκριση του Λόυδ Τζώρτζ στις φορτικές εκκλήσεις για βοήθεια στους Έλληνες από τον Μπάτζιλ Ζαχάρωφ.

Είναι γνωστά τα τηλεγραφήματα του Βενιζέλου προς τη νέα επαναστατική κυβέρνηση της αθήνας: **«...Επήλθον ήδη καταστροφάι ανεπανόρθωτοι... Οι τρεις μεγάλοι και πρώην σύμμαχοι ημών Δυνάμεις απεφάσισαν την απόδωσιν ταύτης εις την Τουρκίαν. Ουδείς δε εχέφρων πολίτης δύναται να διανοηθεί την συνέχειαν του πολέμου προς την Τουρκίαν, με πλήρη ημών διπλωματική και στρατιωτική απομόνωσιν...»** έγραφε και πρόσθετε ότι οι Τούρκοι θα απειλούσαν και τη Δυτική Θράκη. Τελείωνε δε με τη δήλωση ότι σε περίπτωση που η κυβέρνηση θα αποφάσιζε να κρατήσει την Ανατολική Θράκη τότε ... **«αι θερμαί ευχαί μου θα συνοδεύσουν τον αγώνα τούτον του Έθνους, αλλά ευρίσκομαι, εν τοιαύτη περιπτώσει, εις την θλιβεράν ανάγκην να αρνηθώ την αποδοχήν της τιμητικής εντολής, όπως αντιπροσωπεύσω την χώραν εις το εξωτερικόν»**. Πρόκειται για φράσεις που δεν θα περίμενε κανείς ότι θα τις έγραφε ο μέχρι τότε γνωστός Βενιζέλος.

Δεν είναι απολύτως σαφής και γνωστή η στάση και το φρόνημα του Ελληνικού Στρατού τις τρομερές εκείνες ημέρες. Υπάρχουν ενδείξεις ότι ο νέος Έλληνας αρχιστράτηγος Νίδερ ζήτησε να παρα-

βιάσει την ουδέτερη ζώνη στην Κωνσταντινούπολη και να βαδίσει ταχύτατα προς τον Βόσπορο. Πολλοί, στην ηγεσία της επανάστασης του 1922, είχαν παρόμοια στάση. Ωστόσο, είναι αμφίβολο το αν ο στρατηγός Νίδερ διέθετε στρατό με δυνατότητα προέλασης τον Σεπτέμβριο του 1922. Ο Ν. Πλαστήρας, που διαφώνησε με την απόφαση εκκένωσης, μεταπίστηκε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Παραμένει το γεγονός ότι ο τουρκικός στρατός δεν ήταν σε θέση να διαπλεύσει την Προποντίδα και να επιτύχει την κατάληψη της Ανατολικής Θράκης. Οι Τούρκοι δεν διέθεταν ναυτική δύναμη και η δύναμη πυρός των ελληνικών θωρηκτών ήταν σημαντική με τα δεδομένα της εποχής εκείνης. Γι' αυτό οι Άγγλοι είχαν ζητήσει την έξοδο του ελληνικού στόλου από την Προποντίδα κατά τις ημέρες της κρίσης πριν τη Διάσκεψη Ανακωχής. Υπήρχε επίσης και μία στρατηγική συνιστώσα στο να αρνηθούν οι Έλληνες να εκκενώσουν την Ανατολική Θράκη. Μία τέτοια κατάσταση έφερνε αμέσως σε ευθεία αντιπαράθεση τους Συμμάχους με την Τουρκία και το λιγότερο που θα κέρδιζαν οι Έλληνες ήταν πολύτιμος χρόνος. Η διάβαση των Τούρκων από τον Βόσπορο ή τον Ελλήσποντο, που κατείχαν με ασθενείς δυνάμεις οι Άγγλοι, σήμαινε Αγγλο-Τουρκική σύγκρουση, κάτι που εξυπηρετούσε τα στρατηγικά συμφέροντα της Ελλάδας. Βρισκόταν δηλαδή η νικημένη Ελλάδα σε θέση που της έδινε τη δυνατότητα να δημιουργήσει μία αγγλική ασπίδα και να αποφύγει νέα σύγκρουση με τους Τούρκους. Βέβαια, η ηττημένη χώρα δεν φαινόταν να έχει τις οικονομικές δυνατότητες για να συνεχίσει τον πόλεμο. Ωστόσο, η ιστορική εμπειρία μας διδάσκει ότι λαοί που είναι αποφασισμένοι και θέλουν να επιβιώσουν βρίσκουν τα μέσα για να αντισταθούν.

3) Η Διάσκεψη Ανακωχής των Μουδανιών.

Η Διάσκεψη των Μουδανιών, οργανώθηκε από τους Συμμάχους για τη σύναψη της ανακωχής και κράτησε από τις 20 έως 28.9.22. Εκεί η Ελλάδα έπαιξε τον ρόλο βωβού παρατηρητή στον οποίο ανακοινώθηκαν οι εις βάρος του όροι. Ο σκοπός της διάσκεψης ανακωχής των Μουδανιών ήταν να υποχρεωθούν οι Έλληνες να αποσυρθούν από την Ανατολική Θράκη. Το αντάλλαγμα εκ μέρους των Τούρκων θα ήταν ο σεβασμός της ουδέτερης συμμαχικής ζώνης και των Στενών μέχρι την τελική Διάσκεψη Ειρήνης μεταξύ των Συμμάχων και των Τούρκων. Οι Έλληνες εκλήθησαν στα Μουδανιά για να αποδεχθούν τα σε βάρος τους τετελεσμένα γεγονότα. Και αυτό έκαναν. Έγινε δηλαδή εκεί, μία διευθέτηση των συμμαχικών σχέσεων με την Τουρκία, εξόδοις της Ελλάδας.

Η διάσκεψη άρχισε χωρίς τους Έλληνες, που δεν είχαν ακόμη φθάσει, με κύριο θέμα τη γραμμή που θα αποσύρονταν οι Έλληνες. Πρόκειται δηλαδή για μια ιδιόρρυθμη διάσκεψη ανακωχής που προδικάζει τη Συνθήκη Ειρήνης. Για μια ανακωχή που υποχρεώνει τον έναν από τους δύο αντιπάλους να υποχωρήσει πολύ πέραν της γραμμής, την οποία κατείχε, και να παραχωρήσει μεγάλες εκτάσεις στον αντίπαλο. Κατά την αφήγηση του Ισμέτ Ινονού στον Σπύρο Μαρκεζίνη το 1972, δέχθηκαν όλοι την προτροπή του: *«Ας φθάσουμε σε ένα αποτέλεσμα και οι Έλληνες θα υποχρεωθούν να το δεχθούν»*. Οι Έλληνες, απλώς προσήλθαν την επαύριο για να τους ζητηθεί να προσυπογράψουν ό,τι οι άλλοι αποφάσισαν εις βάρος τους. Δεν επέτρεψαν στους Έλληνες να παρακαθίσουν στην τράπεζα της Διάσκεψης ως ισότιμοί τους, αλλά τους καλούσαν για ενημέρωση σε κάποιο από τα συμμαχικά πλοία. Μία άλλη διαπίστωση ταπεινωτική για τους Έλληνες είναι ότι οι Γάλλοι και οι Ιταλοί φέρονταν ως σύμμαχοι της Τουρκίας. Μόνον οι απαυδισμένοι Άγγλοι διαπραγματεύονταν, παρεμπιπτόντως, τα συμφέροντα της Ελλάδας. Κατά τον Σπύρο Μαρκεζίνη *«οι Έλληνες παρέμειναν βωβοί θεατές και οι Τούρκοι ήγειρον συνεχώς και νέας αξιώσεις»*. Ο στρατηγός Σαρπύ με την καθοδήγηση του Φρακλίν Μπουγιόν, δέχθηκε όλα τα αιτήματα των Τούρκων. Ακολούθησαν οι Ιταλοί και μετά οι διστακτικοί Άγγλοι. *"Η Θράκη μας παραδόθηκε χωρίς να ριφθεί ούτε ένας πυροβολισμός"*, σχολίαζε μετά από πενήντα χρόνια ο Ισμέτ Ινονού.

4) Η εκκένωση της Ανατολικής Θράκης

Στις 25.9.1922 ο Βενιζέλος τηλεγράφησε από το Παρίσι: ***«Ανατολική Θράκη απωλέσθη ατυχώς δι' Ελλάδα», και: «ανάγκη Θράκες να εγκαταλείψωσι την γην, ην από τόσων αιώνων κατοικούσιν, αυτοί και πρόγονοί των»***.

Ήταν ακόμη μία από τις εθνικές εκκαθαρίσεις του 20^{ου} αιώνα.

Η Συμφωνία Ανακωχής των Μουδανιών δεν επέβαλε και την αποχώρηση του ελληνικού πληθυσμού. Ωστόσο, οι γενοκτονικές πρακτικές των Τούρκων είχαν δημιουργήσει ένα κλίμα πανικού και φόβου που ανάγκασαν σύσσωμο τον χριστιανικό πληθυσμό να αποχωρήσει ακολουθώντας τον Ελληνικό Στρατό.

Η εκκένωση της Ανατολικής Θράκης σήμαινε τη μετακίνηση των 260.000 Θρακών προσφύγων με την οικοσκευή τους και μέρος της σοδειάς τους, όπως και την αποχώρηση δεκάδων χιλιάδων προσφύγων από τη Μικρά ασία, οι οποίοι τον προηγούμενο μήνα,

με την κατάρρευση του μετώπου της Μικράς Ασίας, είχαν καταφύγει στη Θράκη. Μετακινήθηκαν επίσης Αρμένιοι, Κιρκάσιοι και Τούρκοι αντικεμαλικοί των οποίων ο αριθμός δεν είναι γνωστός. Τη μετακίνηση συμπλήρωσε η αποχώρηση 70.000 περίπου στρατιωτών της Στρατιάς Θράκης, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν δυτικά του Έβρου. Μαζί, και τελευταίοι, αποχώρησαν οι Έλληνες δημόσιοι υπάλληλοι και η ελληνική χωροφυλακή. Κατά τις είκοσι ημέρες της εκκένωσης της Θράκης δηλαδή, μετακινήθηκαν προς δυτικά πάνω από 450.000 άτομα. Οι μετακινήσεις έγιναν με τραίνα, με πλοία και οδικώς με κάρα, τα οποία ήταν τότε διαθέσιμα στη Θράκη. Η εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης είχε ολοκληρωθεί το τελευταίο δεκαήμερο του Οκτωβρίου του 1922.

5) Γιατί οι Έλληνες δεν αντιστάθηκαν;

Δεν μας είναι γνωστό κάτω από ποιές συνθήκες οδηγήθηκε ο Ελευθέριος Βενιζέλος στο να επιμείνει στην αποδοχή της εκκένωσης της Ανατολικής Θράκης και να αποδεχθεί τα τελεσμένα. Ίσως, ο κυκλοθυμικός χαρακτήρας του επηρεάστηκε από τα καταστροφικά αποτελέσματα της μικρασιατικής του περιπέτειας. Νόμιζε ότι δεν ευθυνόταν για την καταστροφή και ότι προφύλασσε το έθνος από άλλες καταστροφές. Υπάρχει βέβαια και το στοιχείο της ρεαλιστικής αντιμετώπισης μιας κατάστασης που όπως φαινόταν τότε ήταν εξαιρετικά δύσκολη: η χώρα είχε ηττηθεί, ο Στρατός είχε διαλυθεί και εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες στερούνταν στέγης και τροφής. Δεν μπορούμε να κατηγορήσουμε τον Βενιζέλο για τη μικρασιατική του πολιτική. Ήταν εμφανής η διάθεση και η κατεύθυνση των Νεότουρκων για τη γενοκτονική εξόντωση του Μείζονος Ελληνισμού της Ανατολής. Οι προθέσεις των Νεότουρκων για πλήρες ξεριζώμα η εξόντωση των μη μουσουλμανικών πληθυσμών στη Μικρά ασία και τη Θράκη, φάνηκαν αμέσως μετά την επικράτησή τους. Λίγο μετά, υποστηρίχθηκαν θερμά από τους Γερμανούς συμμάχους τους.

Η μεγάλης κλίμακας ανατολική πολιτική του Βενιζέλου τελειώνει με τις μοιραίες εκλογές της 1.11.1920, όπως τελειώνει και η ιστορικών διαστάσεων πολιτική του παρουσία. έκτοτε, δεν υπάρχει ανατολική πολιτική στην Ελλάδα. Κατά το Λούδ Τζωρτζ οι εκλογές της 1.11.1920 συγκρίνονταν με την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Δεν φανταζόταν τότε, ότι αυτό που θα επακολουθούσε θα ήταν ακόμη τρομερότερο. Η μομφή για τον Βενιζέλο μπορεί να δοθεί για τη ανεξήγητη απόφαση των εκλογών εκείνων, όπως και για την έλλειψη τόλμης τον Σεπτέμβριο του 1922. Βέβαια, η μομφή

απευθύνεται στον Βενιζέλο, γιατί οι πολιτικοί αντίπαλοί του, παρά τον πατριωτισμό τους, διέπραξαν τεράστια σφάλματα και ήταν σαφώς ανίκανοι να δώσουν λύση στη μικρασιατική εμπλοκή την οποία ο ίδιος ο Βενιζέλος είχε δημιουργήσει. Ο Βενιζέλος ήταν ο μόνος που διέθετε την τόλμη, το διεθνές κύρος και τις ικανότητες που ήταν απαραίτητες για την απεμπλοκή από τη Μικρά ασία, όταν ήταν πια φανερό το αδιέξοδο και οι διεθνείς συγκυρίες ήταν πια δυσμενείς. Υπήρχε χρόνος κατά τον οποίο ήταν ακόμη δυνατό να διασωθεί ο Ελληνισμός της Ανατολής, η Ανατολική Θράκη και ίσως και η Κωνσταντινούπολη. Ωστόσο, Βενιζέλος του 1922 δεν είναι ο Βενιζέλος του 1915 ή του 1919. Για πρώτη φορά φαίνεται να τον διακρίνει κάποια απαισιοδοξία και παραίτηση. έχει απορρίψει τη Μεγάλη Ιδέα και πιστεύει πλέον ότι τα όρια του Ελληνισμού βρίσκονται στον Έβρο. Η έλλειψη ενδιαφέροντος του Βενιζέλου για την Ανατολική Θράκη μας φαίνεται σήμερα αδικαιολόγητη, όπως και η σύνταξή του με το κλίμα της απογοήτευσης και της παραίτησης. Οπωσδήποτε, η αντίληψη του Βενιζέλου για το Ανατολικό Ζήτημα δεν απέδιδε μεγάλη σημασία στη Θράκη, αφού η πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας ήταν γι' αυτόν αδύνατη χωρίς ελληνική παρουσία στην ασιατική πλευρά του Αιγαίου.

Η απόφαση για την εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης χωρίς αντίσταση, ο πανικός και η αδυναμία συνεννόησης δεν μπορούν να εξηγηθούν μόνο από την κόπωση και το βάρος της ήττας που πίεζε τους Έλληνες τις μέρες εκείνες. Η ελληνική νευρική και απογοήτευση μπορούν ίσως να ανιχνευθούν σε ό,τι οι αλληπάλληλες καταστροφές και συμφορές έχουν συσσωρεύσει στο συλλογικό ελληνικό υποσυνείδητο.

Εκείνο που πρέπει να παρατηρήσουμε αφορά τη νοοτροπία της εξάρτησης που χαρακτηρίζει τη χώρα μετά τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους. Δηλαδή, την τυφλή πίστη στην παντοδυναμία και τη στήριξη των υποτιθέμενων ξένων συμμάχων μας. Κατά τις δραματικές μέρες πριν από τον Αύγουστο του 1922, κυριαρχούσε η εντύπωση ότι οι Άγγλοι δεν θα επέτρεπαν νίκη των Τούρκων. Μετά την καταστροφή, όλοι, με λίγους διαφωνούντες, που οι διαφωνίες τους πνίγηκαν μέσα στη γενική επιθυμία υποταγής στις συμμαχικές υποδείξεις, ήταν τυφλά πρόθυμοι να πράξουν ό,τι θα επέβαλε το συμμαχικό διεθυντήριο. Ο ίδιος ο Βενιζέλος υποδεικνυε τη συμμόρφωση σε ό,τι επιθυμούσαν οι Άγγλοι. Ζούσε ακόμη στο κλίμα των καλών ημερών. Οι Σύμμαχοι, όμως, δεν νοιάζονταν για τίποτε άλλο από τα συμφέροντά τους και αυτά δεν ήταν τότε ίδια με τα συμφέροντα της Ελλάδας.

Χαρακτηριστικά αναφέρω ότι οι Πλαστήρας – Γονατάς ζήτησαν από τον Άγγλο Πρέσβη στην Αθήνα να υποδείξει ο ίδιος τη σύνθεση της Κυβέρνησής τους. Ακόμη και ο Ελ. Βενιζέλος πρόσεχε να είναι πάντα αρεστός στη Μεγάλη Βρετανία. Είναι αντιπροσωπευτικός ο τρόπος με τον οποίο αρχίζει την επιστολή του προς τον Στρατηγό Νίδερ, Διοικητή της Στρατιάς Θράκης την 2.11.1922, αμέσως μετά την εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης.

Γράφει ο Βενιζέλος:

**«Φίλτατε στρατηγέ,
Επιθυμώ να σας συγχαρώ διά την επιτυχίαν μεθ'ης εξετελέσατε την θλιβεράν εντολήν της εκκενώσεως της Αν.Θράκης. Θέλω να σας είπω πόσην αληθή υπερηφάνειαν ησθάνθη, όταν εις το υπουργείον των Εξωτερικών εν Αγγλία μου ανεκοίνωσαν σχετικόν τηλεγράφημα του στρατηγου Χάριγκτον, εκφράζοντος την εκτίμησίν του διά τον τρόπον καθ' όν έγινε η εκκένωσις.....»**

Μας είναι, πράγματι, οδυνηρό το να παρακολουθούμε τον ιδιοφυή πολιτικό, που πριν δύο χρόνια πρωταγωνιστούσε στη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στην εκδίωξη των Τούρκων από την Ευρώπη, να αισθάνεται τώρα υπερήφανος με τον αμφίβολο έπαινο ενός ασήμαντου στρατηγού, που δεν έτρεφε καμία εκτίμηση για τους Έλληνες. Και τί έπαινο! Έπαινο γιατί οι Έλληνες οργάνωσαν ικανοποιητικά την ταφική πομπή του Ελληνισμού της Θράκης.

Δυστυχώς στην πολιτική που ασκήθηκε από μέρους των Ελλήνων κυριάρχησε η φροντίδα να εξυπηρετηθεί πρώτα η Μεγάλη Βρετανία, ώστε ανεπαισθήτως παραμερίστηκαν τα ελληνικά συμφέροντα.

6) Τα επακόλουθα

Η εξαγορά της Τουρκίας με την εκχώρηση της Ανατολικής Θράκης δημιούργησε δυσμενή κατάσταση για τη χώρα μας, η οποία έχασε τη θέση του στρατηγικού εταίρου της Μεγάλης Βρετανίας. έκτοτε η Τουρκία παραμένει στο στρατόπεδο στο οποίο ανήκει και η Ελλάδα και όπου πάντα η Τουρκία βαρύνει περισσότερο από μας. Εκτός από τη διατήρηση της Ανατολικής Θράκης, κύριος σκοπός της διπλωματίας μας το 1922 θα έπρεπε να είναι και η ματαίωση της προσέγγισης Μεγάλης Βρετανίας – Τουρκίας. Η παραμονή μας στην Ανατολική Θράκη εξυπηρετούσε αμφότερους τους στόχους.

Με την εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης από τους Έλληνες οι Τούρκοι επιστρέφουν στην Ευρώπη και θέτουν μια υποθήκη που σήμερα ονομάζεται: «Ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Τουρκίας». Χωρίς την παρουσία της στην Ανατολική Θράκη και την Κωνσταντινούπολη, η Τουρκία συγκεκριμενοποιείται σε αυτό που πραγματικά είναι, δηλαδή σε μία χώρα της Ασίας με σαφή ασιατική ταυτότητα. Η μικρασιατική ήττα της Ελλάδας και το ιστορικά πρωτοφανές γεγονός της συγκέντρωσης όλων των Ελλήνων στην ευρωπαϊκή τους κοιτίδα δημιουργούν συνθήκες που τροφοδοτούν μια κρίση ταυτότητας και στις δύο χώρες. Στην Τουρκία, με το να παραμένει μετέωρη σαν τις κρεμαστές γέφυρες του Βοσπόρου ανάμεσα στην Ευρώπη και στην ασία και ανάμεσα σε ένα ψευδεπίγραφο δυτικό προσανατολισμό και σε μια ασιατική ταυτότητα. Στην Ελλάδα με το να προσπαθεί να ενταχθεί στο δυτικό ευρωπαϊκό σύστημα, αφού έχει χάσει την οικουμενική της διάσταση και τον μείζονα Ελληνισμό της καθ' ημάς Ανατολής.

Η ελληνική γεωπολιτική σκέψη δεν έχει ακόμη κατορθώσει να εκτιμήσει σωστά το μέγεθος και τη σημασία των γεγονότων. Και αυτό είναι αναγκαίο, γιατί ίσως δεν απέχουμε πολύ από την εποχή κατά την οποία η Τουρκία θα αναδειχθεί και πάλι ως ένα πανευρωπαϊκό πρόβλημα. Ίσως τότε η Μικρασιατική Καταστροφή αποκτήσει τις διαστάσεις μιας ήττας ολόκληρης της Ευρώπης, αλλά και ίσως η εγκατάλειψη της Ανατολικής Θράκης από τους Έλληνες θα αναγνωρισθεί ως ένα ασύγγνωστο σφάλμα.